

I/1131 Brodowski Zygmunt, ur.1929,Warszawa. Nagrane jesienią 1988 r. Syn inżyniera, kapitana rezerwy, pracownika Polskich Zakładów Optycznych, wykładowcy w szkole dla obsługi naziemnej lotniska. W relacji mnóstwo plastycznych opisów sytuacji, zdarzeń i faktów widzianych oczami chłopca 10 - 16 letniego. Autor relacji cytuje dokumenty i fragmenty pamiętników będących w jego posiadaniu. Lata 1939 - 1946 i następne, aż do 1988 r.

Kas.1. Lato 1939, pierwsze wakacje nad morzem, w Karwi, okręty wojenne w Gdyni, napięta sytuacja w Gdańsku. Opis domu rodzinnego na Okęciu, członków rodziny, obyczajów domowych, kolegów i koleżanek, m.in.Hanki Wichrowskiej, później w AK, zgrupowanie "Parasol", zginęła w czasie Powstania Warszawskiego Wybuch II wojny światowej, naloty i pożary na Okęciu.Ojciec, zmobilizowany, dostaje rozkaz wyjazdu do Lwowa, wyjeżdża własnym samochodem zabierając żonę, córkę/19 l./syna /10 l/ i teściową. W domu zostaje matka i siostra ojca i ich wychowawca. Masowa ucieczka na wschód, bombardowanie Lublina.06.09. - Lwów, zatrzymują się u pp.Grosseków - znajomych.10.09 ojciec dostaje rozkaz wyjazdu do Zaleszczyk /po wojnie mieszka w Kanadzie, w Argentynie/,rodzina zostaje we Lwowie.

Kas.2. 12.09. Niemcy podchodzą pod Lwów.Opis domu, w którym rodz.Brodowskich zamieszkała.Zaprzyjaźnieni sąsiedzi, Żydzi, Petersilowie i Gelibterowie, dozorczyńni Ukrainka.Ojciec zostawił im swą trzymiesięczną odprawę, ok.3,5 tys. złotych. Ukraińcy podnoszą głowy, Żydzi organizują milicję porządkową.Plastyczny obraz wkraczania oddziałów Armii Czerwonej od strony ul. Krasińskiego, NKWD, selekcja wziętych do niewoli żołnierzy polskich.Ogołoczone sklepy, zajmowanie kwater dla sowieckich wojskowych i NKWD? W ich sąsiedztwie zamieszkał w miarę życzliwy enkawudzista.Tuż przed Bożym Narodzeniem - nagła wymiana pieniędzy, polskie złote przestają być środkiem płatniczym, można wymieniać je nielegalnie, poniżej wartości.Styczeń 1940 - autor relacji zaczyna chodzić do ukraińskiej szkoły. W marcu powstaje mieszana /sowiecko-niemiecka/ komisja mieszana mająca rzekomo ułatwić "bieżącym" powrót do GG. Sporządzanie drobiazgowych ankiet osób zgłaszających się do wyjazdu.

Kas.3Uzupełnienia do okresu wrzesień 1939 - marzec 1940. Represje sowieckie, częściowa wymiana wziętych do niewoli polskich żołnierzy szeregowych z Niemcami, aresztowania wśród inteligencji, ziemiaństwa, zamożnych chłopów. Masowa deportacja 10.02.1940.Czerwiec 1940 - sąsiad enkawudzista ostrzega ich, że wkrótce zostaną deportowani. Pretekst - rejon przygraniczny.Szczególony opis deportacji w dn.30.06.1940. Sporządzane w marcuankiety posłużyły jak listy osób do deportacji.

Kas.4.Cd.deportacji. plastyczny opis załadunku do wagonów - psy, karabiny maszynowe i tp., okna zadrutowane, atmosfera więzienna, oczekiwanie na odjazd

Kas. 5. Sprawa racjonowania zapasów żywności w drodze. Szepetówka - miejscowi chcą podać żywność, wodę - strażę ich odpędzają. Pierwszy chleb i woda po 4 dobach jazdy. Ludzie w wagonie zaczynają się organizować. "Starszym" wagonu wybierają Gelibtera - prawnika. Rezygnacja z cywilizacyjnych nawyków. Żmerynka - pierwszy "kipiatok" - woda z parowozu ze smarem. 11 dnia jazdy pierwszy raz wypuszczają na godzinę z wagonów, gdzieś w pustkowiu. Po dwudziestu paru dniach jazdy - Czeboksary - przeprawa przez Wołgę. Republika Maryjska, obszar bagnisto-malaryczny. Dubowaja - przesiadka na lory, tor kończy się na leśnej polanie, w pobliżu jezioro, deszcz, baraki. Madary - 85 ucząstk - miejsc docelowe. Praca przy wyrębie lasu. Robactwo, malaria. Matka została telefonistką /nocami wzywali ją na przesłuchania, bo podejrzewali, że jest żoną oficera/, siostra pracowała jako sprzątaczk, on w szkole, po lekcjach czyścił ubikacje. Nazwiska kolegów: Tadeusz Godlewski, Halpern. Sierpień 1941 - amnestia. Ogólny bałagan, nic nie wiedzą o II KPSZ. Wrzesień 1941 - wyjazd, Kuźma, statek - Wołga.

Kas. 6 Bombardowanie Kazania przez Niemców. Kujbyszew - pierwsze polskie punkty informacyjne. Pociągiem do Saratowa - polski punkt informacyjny. Buzuluk - tłumy przesiedleńców, łęgierników i katorżników w strasznym stanie, to tylko punkt przejściowy. Polacy już są skłócen. Zostali zaliczeni do trzeciej kategorii. Siostra zostaje sanitariuszką, może zostać w PSK, ale gdy w październiku reszta rodziny wyrusza transportem na południe, decyduje się nie opuszczać rodziny. Taszkient, Samarkand, Farab n/Amudarią. Czeka na transport do Krasnowodzka. NKWD ładuje ich na barki - transport w nieznane, gehenna, dyzenteria, głód, ludzi mrą, dzieci się topią. /B. dużo istotnych obserwacji i faktów./

Kas. 7. C.d. podróży w nieznane, coraz zimniej. Postój przy brzegu, część głodnych ludzi z barki napada na uzbecką osadę rabując i dewastując wszystko. Bunt głodnych i chorych - dostają suszoną rybę... 30 listopada 1941 - Kungrad n/morzem Aralskim. Nukus - pogrzeb Halperna-ojca. 2 tygodnie koczują w strasznych warunkach, plaga myszy, ratują od śmierci głodowej Leszka Grosseka. Znów płyną Amudarią - Urgencz. Grossek zgłasza się do II KPSZ. Grudzień 1941 - Szawat - dostają przydział do kolchozu Ordżonikidze. Uzbecka chatynka. Głodno, chłodno, wszy, malaria. Styczeń 1942 - siostra pracuje w szpitalu tyfusowym, lekarz Rosenman pomagał Polakom. Autor relacji chodzi po żebraniu. Styczeń 1943 - umiera babka, pochówek bez trumny. Jedzą bezpańskie psy. Autor relacji dostaje się do Polskiego Domu Dziecka w Szawacie, ale w marcu Dom likwidują. Chodzi z kolegami po bazarach i kradnie, złapany dostaje się do "poprawczaka" pod Urgenczem. Opis przytułku. Są tam i polskie dzieci, kilkoro z nich wraz autorem relacji ucieka. ~~Opis ucieczki~~

Kas. 8. Opis ucieczki. Dotarł do matki do kolchozu, poszedł szukać pracy /pusta taśma/. Zostaje pomocnikiem kierowcy w Stacji Obsługi Maszyn /pusta taśma/.

Kas. 9. ~~Charakter~~ Charakterystyka Uzbeków. Ciekawostki z życia kierowców. Paszportyzacja - siostra odmawia. Tworzenie Armii Kościuszkowskiej, ZPP. Marzec 1944 skrajna nędza. Siostra spotyka Mieczysława Świsłockiego, studenta z Warszawy.

Był w Norylsku, nie zabrał się z Adersem, pobierają się. 6.9.1944 - wyjazd z Szawatu.

Kas.10? Gurlen - zjeżdżają Polacy z okolic Chorezmu. Siostrze i szwagrowi odmawiają prawa wyjazdu. Załadunek na barki, tym razem dostają jedzenie, Kungrad, Nukus, statkiem prze morze Aralskie, Aralsk, osiągiem przez Ural, Stalingrad, wstrząsające zniszczenia/pusta taśma/? Ukraina, sowchoz Krasnyj Partyzant. Pracuje w grupie remontowo-budowlanej. Losy siostry - pracowała w Domu dziecka w Samarkandzie, mąż zaciągnął się do II Armii WP. Dotarł do Polski, ściągnął żonę, zwolnił się z wojska, ponieważ był z pochodzenia Żydem - wystąpił o papiery emigracyjne do Izraela. 6.6.1948 wyjechali do Paryża i tam zamieszkali na stałe.

Kas.11. Cd. o życiu i pracy w kołchozie, zima 1944/45. Mieszkali kątem u Ukraińców. Opis życia w kołchozie, mentalności kołchoźników. Wrzesień 1945 korespondencja z siostrą, pomoc materialna od szwagra z Polski. Wywózka Akowców i sowieckich żołnierzy frontowych do łagrów. Matka zapada na ciężkie zapalenie płuc. Styczeń 1946 - ZPP, przygotowania do repatriacji. Wyjazd do Tokmaku.

Kas.12. Tokmak, przegląd lekarski, fotografowanie, zabieranie wszystkich dokumentów z ZSRR. 14.2.1946 - Przemyśl, Katowice. Transport zostaje rozpuszczony, mróz, matka w łachmanach, epizod ze zdobywaniem miejsca w wagonie. Warszawa, jazda na Okęcie, matka ojca ich nie poznaje, dom ocalał. ~~Przebieg choroby i pobytu w Warszawie~~ Wspomnienie o Hani Wichrowskiej, koleżance z lat dziecińczych.

Kas.13. Pierwsze chwile pobytu w Warszawie. Autor relacji podejmuje naukę. 1953 - kończy studia, dostaje przydział pracy, robi magisterium. Przebieg pracy.

Kas.14 i 15 Refleksje końcowe. W latach ~~szesnastu i siedemnaście~~ sześćdziesiątych autor odwiedził Uzbekistan i Ukrainę, odnowił znajomości z czasu zsyłki. Na zakończenie zadaje pytanie: dlaczego dziesięcioletni chłopiec z Warszawy musiał to wszystko przeżyć?...